

ИСТИФОДАИ ВОЖАҲОИ ФОРСӢ-ТОЧИКӢ ДАР ЭҶОДИӢТИ АБУМУЗАФФАРИ АБЕВАРДӢ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕРСИДСКО-ТАДЖИКСКИХ СЛОВ В ТВОРЧЕСТВЕ АБУ МУЗАФФАРА АБЕВАРДИ

THE USAGE OF PERSIAN-TAJIK WORDS IN THE WORKS OF ABU MUZAFFAR ABEVARDI

Ризоева Парвина Сӯхробовна, н.и.ф., муаллими калони кафедраи забони англисии факултети забонҳои шарқи МДТ «Д ДХ ба номи акад. Б.Гафуров» (Тоҷикистон, Хучанд)

Ризоева Парвина Сухробовна, к.ф.н., старший преподаватель кафедры английского языка факультета восточных языков ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

Rizoeva Parvina Suhrobovna, Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer of the Department of English Language, Faculty of Oriental Languages, SEI «KhSU named after acad.B.Gafurov» (Tajikistan, Khujand),

E-mail: prizoeva@mail.ru

Калидвожаҳо: Абумузаффари Абевардӣ, шеърӣ арабии классикӣ, ҷомааиносии таърихӣ, арабии тоисломӣ, вожевожаҳои форсии миёна, таърихи фарҳангӣ.

Мақолаи мазкур оид ба истифодаи вожаҳои форсӣ-тоҷикӣ дар эҷодиёти Абумузаффари Абевардӣ бахшида шудааст. Қайд карда мешавад, ки Абумузаффари Абевардӣ ҳамчун шоири суннатгаро дар истифодаи забони арабии фасеҳ кӯшиши намуда, ҳаммонанди он ки шоирони аҳди ҷохилӣ ва даврони садри ислом ҳамин шеваи баёнро устуворона пайравӣ мекарданд, ин суннатро идома бахшидааст. Бояд гуфт, ки Абевардӣ аз зумраи шоиронест, ки дар тафовут аз шоирони ҳамаври худ, аз қабилӣ Тугрои Исфаҳонӣ ва Насихуддини Арраҷонӣ ба истифодаи забони арабии фасеҳ беитар кӯшиши намудааст. Ҳамин тавр, аксари вожаҳои мавриди истифода қарордодаи Абевардӣ ҳанӯз аз аҳди ҷохилӣ ба забони арабӣ ворид гардида, дар назми тоисломӣ араб низ ҷойгоҳи муайян доштанд.

Ключевые слова: Абу Музаффар Абеважди, классическая арабская поэзия, историческая социолингвистика, доисламский арабский, среднеперсидские заимствования, культурная история.

Настоящая статья посвящена исследованию использования персидско-таджикских слов в творчестве Абу Музаффара Абеважди. Отмечается, что Абу Музаффар Абеважди, как поэт-традиционалист, стремился к использованию красноречивого арабского языка, тем самым продолжая традицию доисламских и ранних исламских поэтов, которые последовательно придерживались того же стиля выражения. Следует отметить, что Абеважди является одним из тех поэтов, кто, в отличие от своих современников, таких как Туграи Исфахани и Насихуддин ар-Раджжани, больше сосредоточивался на использовании красноречивого арабского языка. Таким образом, большинство слов, используемых Абеважди, уже вошли в арабский язык с доисламского периода и занимали особое место в доисламской арабской поэзии.

Keywords: Abu Muzaffar Abevardi, classical Arabic poetry, historical sociolinguistics, pre-Islamic Arabic, Middle Persian borrowed words, cultural history.

This article is dedicated to the study of the usage of Persian-Tajik words in the works of Abu Muzaffar Abevardi. It is underscored that Abu Muzaffar Abevardi, as a traditionalist poet, endeavored to use eloquent Arabic, thereby continuing the tradition of pre-Islamic and early Islamic poets who consistently followed the same style of expression. It is worth mentioning that Abevardi is among the poets who, unlike his contemporaries such as Tughra'i Isfahani and Nasihuddin al-Arrajani, focused more on using eloquent Arabic. Thus, the majority of the words employed by Abevardi had already entered the Arabic language from the pre-Islamic period and held a distinct place in pre-Islamic Arabic poetry.

Абумузаффари Абевардӣ ҳамчун шоири суннатгаро дар истифодаи забони арабии фасеҳ кӯшиш намуда, ҳаммонанди он ки шоирони аҳди ҷохилӣ ва даврони садри ислом ҳамин шеваи баёнро устуворона пайравӣ мекарданд, ин суннатро идома бахшидааст. Аммо дар баробари ин, девони шоир аз вожаҳои муарраби форсӣ-тоҷикӣ низ холӣ нест.

Робитаҳои сиёсӣ ва фарҳангии байни арабҳо ва эронӣҳо хеле пеш аз интишори дини ислом ба вучуд омада, марказҳои бузурги арабҳо – Яман, Баҳрайн, Ҳира ва Ҳичоз дар тамаллуқи эронӣҳо будааст ва аз аҳди Ҳахоманишиён то аҳди Яздигурд муддати хазору дусад сол ин миллат бо Эрон муносибати сиёсӣ ва тичорӣ дошта [3, с.256]. Забони форсӣ муддати тулонӣ аз Миср то

Ҳиндустон яке аз забонҳои байналмилалӣ махсуб меёфт [4, с.129]. Иқтибосот аз забони форсӣ, ағлабан форсии миёна, ки дар асрҳои I-V забони давлатӣ эътироф шуда буд, ба забони арабӣ замони тасаллути фарҳангию сиёсии Императории Форс бар Нимҷазираи Арабистон, асосан аз асри III м. баъди ба сари ҳокимият омадани сулолаи Сосониён, роҳ ёфтаанд, ки дар ин давра масоҳати бузурги мамолики араб аз Миср то Яман ба эронӣ тааллуқ дошт [11, с.88]. Мавҷудияти вожаҳои форсӣ дар осори шоирони тоисломӣ, аз қабилҳои Имрулқайс, Амр ибни Кулсум, Ал-Аъшо, Антара ва дигарон аз ҷониби арабшиносон тасбит шудааст [12, с.4; 5, с.176; 8, с.62].

Қабилҳои мулоҳиза аст, ки бештари муаррабҳои форсӣ-тоҷикии мавриди қорбурд қарордодаи Абевардӣ дар эҷодиёти шоирони аҳди ҷоҳилӣ ба мушоҳида мерасанд. Аз ҷумлаи ин қалимаҳо вожаи «ҳимлоҷ», «ёбуи хубрӯ» ё худ «аспи йӯрға» мебошад, ки асли форсӣ-тоҷикӣ дошта, дар арабӣ ҷамъи он дар шакли «ҳамолич» сохта шудааст [7, 98; 10, 2, 393]. Қалимаи мазкур дар байти зерини Абевардӣ ба маънии дар боло овардашуда омадааст:

وَهَزَةُ السَّيْرِ أَنْسَنَهُمْ مَعَاطِفُهُمْ مِنْ كُلِّ زَيْفَةٍ كَالْفَخْلِ هِمْلًا ج

[Вазнинҳои роҳ боиси фаромӯш шудани ҷомаҳои онҳо гардид аз ҳама шутурони худбин ба монанди аспии қавии йӯрғаи неқрав] [1, с.1-294].

Қалимаи «ҳимлоҷ» дар шеърҳои даврони тоисломии араб ба қор бурда шудааст, ки мисоли равшани он байти зерини Зухайр ибни Абисулма мебошад:

عَهْدِي بِهِمْ يَوْمَ بَابِ الْقَرَيْتَيْنِ وَقَدْ زَالَ الْهَمَالِيحُ بِالْفَرَسَانِ وَاللَّجَمِ

[Ман рӯзи «Боб-ул-қарйатайн»-ро медонам, ки аспҳои йӯрға дар муқобили саворон нопадид шуданд] [2, с.150].

Дар байни вожаҳои форсӣ-тоҷикии мавриди қорбурд қарордодаи Абевардӣ муарраби қалимаи «хусрав» «кисро» низ зиёд дида мешавад. Дар байти зерин қалимаи «хусрав» ба маънии подшоҳи Форс ба қор гирифта шудааст:

حَتَّى تَرَكْتَهُ بِهٖ كِسْرَى وَأَسْرَتُهُ أَتْبَاعَ رَاعِيَةِ الْخُوذَانَ وَالنَّقْلِ

[Ту ҳатто Кисро ва оилаашро дар он ҷо тарк намудӣ, ки ҳама пайравони ҷарандаи гиёҳу юнучка мебошанд] [1, с.1- 85].

Дар байти дигар Абевардӣ вожаи «Кисро»-ро ба маънии Хусрави Форс дар муқобалагузорӣ бо Қайсари Рум истифода намудааст:

وَبَلَّغْتَ غَايَةَ سُؤْدَدٍ لَمْ يُفَيْهِ كِسْرَى ، وَلَا عَلَفْتَهُ هِمَّةً قَيْصَرَ

[Ба мартабаи пешвой расидӣ, ки ба он на Хусрав расидаву на ҳиммати Қайсар бастагӣ доштааст] [1, с.1-152].

Вожаҳои дигари марбут ба кишвардорӣ низ дар ашъори Абевардӣ дида мешаванд. Аз ҷумла, қалимаи «точ» хеле зиёд дучор мешавад:

إِذَا مَارَمَى تَاجَ الْمُلُوكِ بِهٖ الْعِدَاتِ وَلَوْ كَمَا يَنْصَاحُ بِالْقَاعِ ظَلْمَانَ

[Ҳар гоҳе, ки Тоҷ-ул-мулук ба душманон ҳамла оварад, онҳо ба сони давидани шутурмурғ дар замини ҳамвор мераванд] [1, с.1-111].

Дар байти зерин низ вожаи «точ» ба маънии сарпӯши шох ба қор гирифта мешавад:

وَأُرُوعَ تَحْتَ أَحْمَصِهِ الثَّرِيَا وَفَوْقَ جَبِينِهِ خِرَزَاتُ تَاجِ

[Ва аҷиб он ки сурайё дар зери пойи ӯву дар болои ҷабинаш муҳраҳои тоҷ мебошад] [1, с.1, 560].

Абевардӣ дар ашъори ба тасвири май ва маҷлиси бодагусорӣ бахшидааш бештар вожаҳои форсӣ-тоҷикиро истифода мекунад. Ҷунончи, қалимаи «каъс», ки аслан вожаи форсӣ-тоҷикӣ мебошад, ба маънии ҷом дар ҳамриёти шоир зиёд ба ҷашм мерасад, ки ҷанд намунаи он оварда мешавад:

فَرَاخَ كَأَنَّهُ تَمَلُّ أَيْبِرَتْ عَلَيْهِ الْكَاسُ تَرَعْفُ بِالْمَدَامِ

[Бирафт ҳамчун масте, ки ба ӯ ҷоми пур аз шаробро дода бошанд] [1, с.1-29].

Ё худ:

وَكَأْسٍ كَأَنَّ الشَّمْسَ أَلْقَتْ رِءَاءَهَا عَلَيْهَا بِحَيْثُ الشُّهْبُ مَثْنَى وَوُحْدَانُ

[Ва ҷоме гӯё, ки офтоб қабояшро болои он афканда бошад, ба гунае ки ситораҳо ду-ду ва як-як ҷилва менамояд] [1, с.1-107].

Инчунин:

أَتَانِي وَفِي يُمْنَاهُ كَأْسٌ كَأَنَّهَا مِنَ النَّبْرِ يَعْلَى بِاللَّجَيْنِ سَبِيكًا

[Ӯ ба назди ман омад, дар ҳоле ки ҷомро дар дасти ростии худ медошт, ки гӯё аз тилло будаву он аз нуқраи гудохта боло меравад] [1, с.1-221].

Дар ҷойи дигар омадааст:

وَنَامَ حَوْلَيْهَا الْعَرَارُ كَأَنَّهُ أَتْدِيرُ عَلَى النُّوَارِ كَأْسَ مُدَامِ

[Арор дар атрофи он зан хобидаву гӯё ӯба гулҳо чоми шаробро давр мезаноад] [1, с.1- 251].

Чунончи:

وأعرضتُ عنْ دنيا تولى نعيمها فما بيد السّاقى سوى فضلة الكاسِ

[Ман аз дунёе, ки рафохаташ пойдор нест, рӯй тофтам. Чунончи, дар дасти соқӣ ба чуз боқимондаи чом чизе нест] [1,с.1-332].

Тасвири гулу раёҳин дар эҷодиёти Абевардӣ низ мақоми вижа касб намудааст. Абевардӣ дар баробари васфи дарахту гулҳои вижаи дашту биёбонҳо ба тараннуми гулу раёҳини боғу бустонҳо низ пардохтааст, ки онҳо чузъе аз суннатҳои адабиёти форсӣ-тоҷикӣ маҳсуб меёбанд. Аз чумла, корбурди вожаи нарғис дар шакли муарраби он «нарчис» ба касрат мушоҳида карда мешавад. Дар байти зерин зебогии рухсораи маҳбуба ба нарғис шабоҳат дода шудааст:

فقلتُ لها كفى وغاك فأعرضتُوفي خدّها ورّد يطلُّ بنرجس

[Ман ба ӯгуфтам: «Аз чанг худдорӣ намо!» Вай аз ман рӯй тофту ашқҳои лолагунаш чорӣ мешуд] [1,с.1- 279].

Шоистваи зикр аст, ки дар назми тоисломии араб вожаи «вард» ба маънои садбарг дар тавсифи маҳосини ҷисмонии маъшуқа қариб тамоман истифода нашуда, он мақоми муҳимро асосан баъд аз шеъри Абунувос пайдо мекунад [5, 76]. Дар байти зерин Абевардӣ рухсораи маъшуқаро ба гули садбарг, нигоҳашро ба нарғис ва дандонҳояшро ба марворид ташбеҳ додааст:

فألطّرفُ - إنْ مرّضتهُ - نرجسواخذُ ورّد ، والنّغورُ الأفاح

[Пас чашм (чун ӯро бемордорӣ намояд) нарғис, рухсора садбарг ва дандонҳояш гули марворидак] [1,с.1-310].

Дар байти зерин низ нигоҳи маъшуқа ба нарғис ташбеҳ меёбад:

وقد رنا نرجسهُ بمقلّةٍ يحارُ فيها الدّمعُ مِنْ صَوْبِ الحيا

[Ӯ бо нарғисе назар кард, ки сиришк дар он аз ҳаё ҳалқа мезад] [1, с.1- 482].

Дар девони шоир, ҳамчунин, вожаи форсӣ-тоҷикии «чумон» ба маънии «дурдона» мавриди истифода қарор гирифтааст. Ҷаволиқӣ дар «Ал-Муарраб» калимаи «чумон»-ро ба гунаи зайл шарҳ медиҳад: «Чумон – донae аз нукра, ҳаммонанди луълуъ буда, муарраби форсӣ. Арабҳо аз қадим онро истифода менамуданд» [с.10-163].

Муаллифи «Лисон-ул-араб» дар навбати худ калимаи «чумон»-ро чунин шарҳ дода: «Чумон» – муарраби форсӣ буда, шумораи танҳояш «чумонатун» мебошад» [7, с.13 - 92].

Дар девони Абевардӣ калимаи мазкур басомади бисёр дорад:

وَعِنْدِي ثَنَاءٌ - وَهُوَ أَرْجَى وَسَيَلَةٌ إِلَيْكَ - كَتَفْصِيلِ الْجَمَانِ الْمُنْظَمِ

[Маро саноест, ки он василаи оӣ ба сӯи туст, ба мисли марвориди муназзам чидашудааст] [1, с.1- 245].

Ё:

سَمَوْتُ إِلَيْهِ وَالنُّجُومُ كَأَنَّهَا عَلَى الْأَفْقِ مَرْفُضُ الْجَمَانِ الْمُبَدَّدِ

[Ба назди ӯ боло баромадам ва ситорагон гӯё, ки дар уфуқ мисли марвориди рехта пароканда шудаанд] [1,с.1- 245].

Дар ҷойи дигар:

فَأَهْدِي إِلَيْكَ الشّعَرَ حُلُومًا مَذَاقُهُ تَضُمُّ قَوَائِيهِ الْجَمَانِ الْمُنْظَمًا

[Ба ту шеъреро эҳдо мекунам, ки таъми ширин дорад ва аз кофияҳои мисли марвориди муназзам таркиб ёфтааст] [1,с.1- 457].

Дар байти зерин ашқ ба марворид ташбеҳ мешавад:

رَأَيْتُنِي فَنَاءَهُ الْحَيِّ أَغْبَرَ شَاجِبًا فَأَذْرَتْ دُمُوعًا كَالْجَمَانِ تُرْبِقُهَا

[Маро духтари маҳалла дар ҳолати лоғариву ғуборолуд ёфт ва аз ин рӯ сиришки чун марворидаш чорӣ шуд] [1,с.1- 584].

Калимаи «чумон» ба маънии дар боло овардашуда дар ашъори шоирони аҳди ҷоҳилӣ низ дучор мешавад. Чунончи, Лабид ибни Рабаи мегӯяд:

و تضيء في وجه الظلام منيرة كجمانة البحري، سلّ نظامها

[Ӯ ба сони марвориди баҳрии аз садаф берун гирифта ба рӯи торикиҳо партавафканӣ мекунад] [с.9-172].

Дар девони Абевардӣ истифодаи муродифи муарраби калимаи «чумон» «луълуъ» низ зиёд ба мушоҳида мерасад:

لَمْ يَعْرِفِ الدَّهْرُ قَدْرِي حِينَ ضَيَعَنِي وَكَيْفَ يَعْرِفُ قَدْرَ اللُّوْلُوِّ الصَّدْفُ

[Замона вақте маро маҳв сохт, кадри маро надонист, охир садаф кадри марворидро аз кучо донад?] [1,с.1-605].

Қобили мулоҳиза аст, ки дар девони Абевардӣ вожаҳои форсӣ-тоҷикии маводҳои хушбӯйкунанда, азқабилӣ «мушк», «анбар», ифодаи ранг бо муарработ, ба монанди «зарчун» ва мисли ин хеле зиёд дида мешаванд. Абевардӣ нисбат ба дигар шоирони ҳамасраш чунин муарработро бештар истифода намуда, ки баъзе намунаи онҳо дар поён зикр мешаванд. Калимаи мушк ва анбар:

كالمسك في لون وفي أرح يُفتارُ مِنْهُ العنبرُ الشَّمْلُ

[Дар ранг мисли мушк асту дар нахат анбар аз он хушбӯй захира мекунад] [1, с.1-159].

Вожаҳои мушк ва лубльӯ:

وَأَرْضٌ حَصَاهَا لَوْلُو وَثَرَاهَا تَضَوَّعَ مِسْكَ ، وَالْمِيَاهُ شَمُولٌ

[Замине, ки сангаш марвориду хокаш нахати мушкро пароканда мекунад ва обхояш шароб аст] [1, с.1-423].

Корбурди калимаи заргун:

وَكَأَنَّ رَاوِيهَا يَطُؤُ عَلَيْهِمُ بَائِنِ الْعَمَامَةِ وَابْنَةِ الزَّرْجُونِ

[Ва гӯй, ки обишхӯри он ба онҳо борону шаробро давр мезанонад] [1, с.1-355].

Абевардӣ аз зумраи шоиронест, ки дар тафовут аз шоирони ҳамасри худ, аз қабилӣ Тугроии Исфаҳонӣ ва Носихуддини Арраҷонӣ ба истифодаи забони арабии фасех бештар кӯшиш намудааст. Дар девони шоир калимаҳои форсӣ-тоҷикӣ низ дучор мешаванд. Корбурди муарработи форсӣ-тоҷикӣ агар аз як тараф таъсири муҳити Эронзаминро ба шеъри арабизабон нишон диҳад, аз ҷониби дигар, ин падида инъикосгари идомаи суннатҳои истифодаи вожаҳои форсӣ-тоҷикӣ дар шеъри арабӣ мебошад. Аз ин ҷост, ки аксари вожаҳои мавриди истифода қарордодаи Абевардӣ ҳанӯз аз аҳди чоҳилӣ ба забони арабӣ ворид гардида, дар назми тоисломии араб низ ҷойгоҳи муайян доштанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Ал-Абивардӣ, Абумузаффар Муҳаммад ибн Аҳмад ибн Исоқ. Дивон Ал-Абивардӣ: адад-ул-мучалладот 2 [Матн] /Таҳқиқ уд-дуктур Умар Ал-Асъад. – Димашқ: Матбаат маҷмаъ-ул-луғати-л-арабийя, 1974.– 680 с. Ҷ. 2. Бақийят-ул-Ироқийёт ва-н-Наҷдийёт.– Димашқ: Матбаату Зайд ибн Собит, 1975. – 391 с.
2. Абусулма, Зуҳайр. Дивон Зуҳайр Абисулма. Битаҳқиқ Алӣ Ҳасан Ал-Фоур [Матн]. Дор-ул-кутуби-л-илмийя, 1988/1408. -143с.
3. Баҳор Муҳаммадтақӣ. Сабкшиносӣ. –Техрон: «Сипехр», 1349. –468 с.
4. Брагинский И.С. Из истории персидской и таджикской литературы. – Москва: «Наука», 1972. – 524 с.
5. Зоҳидов Н. Адабиёти форсу тоҷик дар асрҳои VI-IX (давраи арабизабонӣ). –Душанбе: «Бухоро», 2014. – 444 с.
6. Зоҳиди Н. Вопросы арабо-иранского литературного синтеза в первые века ислама. – Худжанд: «Ношир», 2017. – 312 с.
7. Ибни Манзур, Чамалуддин Абилфазл Муҳаммад ибн Муқрим Ал-Ансорӣ Ар-Рувайфӣи. Лисон-ул-Араб: адад-ул-аҷзоъ 15. Ҳаққақа ва ваззаха ҳавашиҳ Омир Аҳмад Ҳайдар ва роҷааху Абдулмунизр Халил Иброҳим - ат-табъат-ул-ула [Матн] . – Бейрут-Лубнон: Дор-ул-кутуб ал-илмия, 2003/1424. ал-ҷузъ 11.– 888 с.
8. Исоева Ф.А. Роль персидских заимствований в обогащении лексического состава арабского языка (литературного и разговорного) //Вестник филиала московского государственного университета имени М.В. Ломоносова в г. Душанбе (серия гуманитарных и экономических наук). – Душанбе, 2018. -№4(2). –С. 62-66.
9. Ал-Омирӣ, Лабид ибн Рабаи. Дивон Лабид ибн Рабаи [Матн]. – Бейрут: Дор Содир, 1999. – 247 с.
10. Чаволикӣ, Абумансур Мавхуб ибни Аҳмад. Ал-Муарраб мин ал-каломи-л-аҷам ало хуруфи-л-муъҷам [Матн]/ Абумансур Мвхуб ибни Аҳмад Чаволикӣ/ таҳқиқ Аҳмад Муҳаммад Шоқир –ат-табъат ус-солиса. – Байрут: Дор-ул-кутуб, 1969. – 230 с.
11. Asatrian M. Iranian Elements in Arabic: The State of Research. *Iran & the Caucasus*, vol. 10, no. 1, 2006, p. 87–106. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/4030944>. Accessed 1 Feb. 2024.
12. Jeffrey A. *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*. Leiden-Boston: Brill, 2007. – 335 p.

REFERENCES:

1. Al-Abivardi, Abu Muzaffar Muhammad ibn Ahmad ibn Ishaq. *Diwan Al-Abivardi: Number of Volumes 2* [Text]. Edited by Dr. Umar Al-As'ad. Damascus: Matba'at Majma'-ul-Lughat al-'Arabiyyah, 1974.-680 p. Vol. 2. *Baqiyat al-Iraqiyyat wa-n-Najdiyyat*. Damascus: Matba'at Zayd ibn Thabit, 1975.-391 p.

2. Abusulma, Zuhayr. Diwan Zuhayr Abusulma [Text]. Edited by Ali Hasan Al-Fawur. Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1408/1988.-143 p.
3. Bahar, Mohammad-Taqi. Sabkshinasi [Stylistics]. Tehran: "Sepehr, " 1349 (1970/71). 468 p.
4. Braginsky, I.S. From the History of Persian and Tajik Literatures . Moscow: Nauka, 1972. 524 p.
5. Zohidov, N. Persian and Tajik Literature in the 6th-9th Centuries (The Arabic-Language Period). Dushanbe: Bukhoro, 2014.- 444 p.
6. Zohidi, N. Questions of Arab-Iranian Literary Synthesis in the Early Centuries of Islam. Khujand: Noshir, 2017.-312 p.
7. Ibn Manzur, Jamaluddin Abilfazl Muhammad ibn Mukrim Al-Ansari Ar-Ruwayfi'i. Lisan al-'Arab: Number of Parts 15. Verified and annotated by Amir Ahmad Haydar and reviewed by Abdulmunzir Khalil Ibrahim. 1st edition [Text]. Beirut, Lebanon: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 2003/1424. Part 11.-888 p.
8. Isaeva, F.A. «The Role of Persian Loanwords in Enriching the Lexical Composition of the Arabic Language (Literary and Colloquial).» Vestnik filiala moskovskogo gosudarstvennogo universiteta imeni M.V. Lomonosova v g. Dushanbe (seriya gumanitarnykh i ekonomicheskikh nauk) [Bulletin of the Branch of Moscow State University named after M.V. Lomonosov in Dushanbe (Series of Humanities and Economic Sciences)], Dushanbe, 2018, no. 4(2), p. 62-66.
9. Al-Amiri, Labid ibn Rabia. Diwan Labid ibn Rabia [Text]. Beirut: Dar Sader, 1999.- 247 p.
10. Jawaliqi, Abu Mansur Mawhub ibn Ahmad. Al-Mu'arrab min al-kalam al-ajam 'ala huruful-mu'jam [Text]. By Abu Mansur Mv'hub ibn Ahmad Jawaliqi. Edited by Ahmad Muhammad Shakir. 3rd edition. Beirut: Dar al-Kutub, 1969.-230 p.
11. Asatrian, M. «Iranian Elements in Arabic: The State of Research.» Iran & the Caucasus, vol. 10, no. 1, 2006, p. 87–106. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/4030944>. Accessed 1 Feb. 2024.
12. Jeffrey, A. The Foreign Vocabulary of the Qur'an. Leiden-Boston: Brill, 2007.-335 p.